

“Nederrijkswald: het verleden in het heden” Herstel van landgoedelementen in het Groesbeeks bos

Wie geregeld een ommetje maakt in het bos rondom De Wolfsberg, kan het bijna niet zijn ontgaan: bij het grotje is een grote steen geplaatst en het krombeukenlaantje is opgeknapt en voorzien van een stenen tafel met zitbanken. En misschien heeft u ook al het manshoge, ijzeren profiel tussen de bomen zien staan, van een bosarbeider met schop. Of het stervormige padenpatroon in de buurt van het rododendronbosje langs de Rijlaan.

Zowel het grotje als het krombeukenlaantje en de ster zijn elementen uit de vroegere landgoedperiode van het Groesbeeks bos. En ook die bosarbeider heeft natuurlijk te maken met de geschiedenis van het bos. Veel van de bossen van landgoed De Wolfsberg zijn gezaaid. Dit is nog te zien aan de bezandingsgreppels. Het zand uit deze evenwijdig gegraven greppels werd gebruikt om het zaad af te dekken, om zo vraat tegen te gaan en de kieming te verbeteren. Al- lemaal handwerk.

Het in het veld zichtbaar en beleefbaar maken van de bosgeschiedenis is het doel van het project “Nederrijkswald: het verleden in het heden” dat door Stichting Probos in samenwerking met Staatsbosbeheer en de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek wordt uitgevoerd. Het project wordt gefinancierd door de provincie Gelderland, gemeente Groesbeek en Staatsbosbeheer.

Inventariseren

Al eerder is door Stichting Probos een inventarisatie gemaakt van de nog aanwezige cultuurhistorische elementen in het Nederlandse deel van het Ketelwalggebied (het bos op de stuwwal tussen Nijmegen en Kleve). Gezien de lange bewoningsgeschiedenis stond al vast dat er veel gevonden zou worden. Het kan gaan om relictten van menselijke bewoning of menselijk gebruik, bijvoorbeeld Romeinse wegen, oude grenswallen, veekeringen, leemkuilen, verdedigingsschansen. En ook het Romeinse waterwerk (zie elders in dit nummer) hoort daarbij. Van recenter datum zijn de bezandingsgreppels en wallen die herinneren aan de bosaanleg uit de 19de en begin 20ste eeuw. En vergeet niet de bomkraters en loopgraven uit de Tweede Wereldoorlog. Het gaat niet alleen om dood materiaal, ook

levende materie kan een cultuurhistorisch element zijn. Denk bijvoorbeeld aan beukenlanen, grens- en parkbomen en hakhoutrestanten. De onderzoekers hebben zoveel mogelijk restanten van deze door mensen aangelegde elementen in kaart gebracht. Dit deden ze door oude kaarten en luchtfoto's te bestuderen en door in bos rond te lopen en ter plekke te kijken. Daarbij zijn ook relictten gevonden die nog niet eerder bekend waren. Nu al deze gegevens verzameld zijn in een database, kunnen de terreinbeheerders in hun bosbeheer rekening houden met de cultuurhistorische elementen en ervoor zorgen dat ze niet onnodig verwijderd worden of beschadigd raken bijvoorbeeld bij houtoogstwerkzaamheden.

Zichtbaar en beleefbaar

Na het in kaart brengen van wat er nog aanwezig is, gaat het nu in het vervolgproject om het in het veld zichtbaar en beleefbaar maken van die bosgeschiedenis. De geschiedenis van de streek komt als het ware tot leven en blijft beter bewaard in ons collectief geheugen. Gekozen is voor een aantal aansprekende cultuurhistorische elementen uit de landgoedperiode van De Wolfsberg, De Hooge Hoenderberg en De Muntberg. Het landgoedkarakter is in dit gebied nog steeds wel herkenbaar, maar het is in de afgelopen tientallen jaren steeds meer vervaagd. Dit komt vooral, omdat het beheer er niet op was gericht om het landgoedkarakter in stand te houden. De gekozen elementen worden hersteld of beter zichtbaar gemaakt in het boslandschap. Het herstel moet natuurlijk wel in een historisch verantwoorde context plaatsvinden. Daarom probeert Probos zoveel mogelijk informatie over de oorsprong en functie van die elementen te verzamelen, uit literatuur maar ook uit foto's, herinneringen en verhalen van de Groesbeekse bevolking.

De volgende elementen zijn geselecteerd om te worden opgeknapt:

Krombeukenlaan (al uitgevoerd)

De Krombeukenlaan is vorig jaar al vrijgezet door omringende bomen te kappen. Daardoor hebben de kronen van de beuken weer voldoende ruimte. Verder is nu de strooisellaag binnen het laantje verwijderd en vervangen door een zandlaag, waardoor

Krombeukenlaan

het pad beter begaanbaar is en de voormalige berceau (of 'loofgang', een doorgang met aan beide zijden heggen of bomen die boven het pad met elkaar verbonden zijn) beter zichtbaar en beleefbaar is. Verder is er een stenen tafel met zitbanken geplaatst in de ronding van de berceau, waar die in het verleden ook stond. Helaas zijn er geen foto's achterhaald waarop de oorspronkelijke tafel staat en weten we niet hoe die er precies heeft uitgezien.

Willemspark (al uitgevoerd)

Iets ten westen van het landhuis van De Wolfsberg heeft het Willemspark gelegen, een klein wandelpark met een achtsprong en enkele wandelpaden met vloeiende lijnen. Voor wie het wist, was de achtsprong nog herkenbaar in het landschap. De strooisellaag van de paden van de achtsprong is afgeschrapt en vervangen door een dunne laag zand, zodat de achtsprong beter begaanbaar en beleefbaar wordt. Ook is vanaf hier het oude pad naar het krombeukenlaantje hersteld, zodat beide elementen weer meer een eenheid worden. Tenslotte zijn er twee eenvoudige stenen zitbanken geplaatst op de plek waar ze vroeger ook stonden.

Opnieuw zichtbaar gemaakte achtsprong in het Willemspark

Grotje (al uitgevoerd)

Landgoed De Hooge Hoenderberg is voor een groot deel ontwikkeld door de steenhandelaar P.J.M. Van Stokkum. Hij plaatste overal in zijn bos zwerfstenen met opschrift, meestal een wegnaam of het opschrift 'Landgoed De Hooge Hoenderberg'. In 1923 heeft hij een drie meter hoge en 6 ton zware steen laten plaatsen bij de spoorwegovergang, ter hoogte van het huidige bruggetje. In de steen had hij een rijmende tekst laten beitelen die bezoekers opriep zich netjes te gedragen. Later is daar met cement en steentjes een soort grotje achter gemaakt. Bij de verkoop van het landgoed aan Natuurmonumenten (later overgedragen aan Staatsbosbeheer) is de 'gedichtsteen' verplaatst

Opening gerestaureerde grotje op 13 oktober 2010 door wethouder Theo Giesbers en Ivo van Stokkum

naar de Biesseltsebaan bij de ingang van het vakantiepark Canteccleer. Nu is deze steen weer teruggeplaatst naar zijn oorspronkelijke plek en is het grotje gerestaureerd. De losse steen die tot voor kort bij het grotje stond, met het opschrift 'Landgoed De Hooge Hoenderberg', is op zijn beurt verplaatst naar de ingang van Canteccleer. In deze steen zal ook de rijmtekst van Van Stokkum worden gegraveerd.

Bovengenoemde elementen zijn afgelopen jaar opgeknapt. Op 13 oktober 2010 vond de feestelijke opening plaats van het gerestaureerde grotje. Onder toezicht oog van de familie Van Stokkum en vele belangstellenden onthulden wethouder Giesbers en Ivo, de kleinzoon van landgoedeigenaar Van Stokkum, de steen die weer op zijn oude plaats bij het grotje is gezet. Daaraan voorafgaand maakte de groep een wandeling naar

Herinnering aan de greppelgraver bezig met zijn zware werk. Het zand uit de zgn. bezandingsgreppel strooide hij over het vers uitgezaaide dennenzaad, zodat het beschermd was tegen vraat en weer en wind.

het gerestaureerde krombeukenlaantje en Willemspark.

Op het programma van 'opknaptacties' die binnen dit project worden uitgevoerd, staan nog de volgende elementen:

Bommenlijntje

In de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers een spoorlijntje aangelegd, die van de spoorlijn aftakte en naar het bos liep. Doel van dit zogenoemde bommenlijntje was het aan- en afvoeren van munitie naar de munitiedepots die in het bos lagen. Het 'bommenbos' was verboden terrein voor burgers en ook de Mookse Baan ('Hitlerallee') was afgesloten. Met name tijdens operatie Market Garden en het daarop volgende half jaar was er een groot risico dat het bommenbos getroffen zou worden. De exploderende depots zouden ook het dorp kunnen treffen. In het project zullen enkele rails worden teruggeplaatst op het eindpunt van het vroegere bommenlijntje. Hierbij wordt een zitbank geplaatst met een korte verwijzing naar het waarom van de rails. En de robinia's die toentertijd bewust langs het spoor zijn geplant, worden vrijgesteld.

Munitiedepot in het Staatsbos te Groesbeek

Wegwallen of schaapsdrift

Van de dorpsgrens van Groesbeek naar de Biesseltsebaan lopen twee parallelle wallen. Op de Tranchot kaart (1809) staan deze wallen al getekend. Dat betekent dat de wallen niet aangelegd kunnen zijn door de heer Rijnbende, eigenaar van De Wolfsberg, maar veel ouder zijn. Mogelijk zijn ze aangelegd door de Rekenkamer (tot 1793), Furst von Wied zu Neuwied (van 1793 tot 1799) of door Van Lynden (van 1799 tot 1809). Het is onbekend waar de wallen voor gediend hebben, mogelijk is het een schaaps- of koedrift of zijn het wegwallen. Het is zeer waarschijnlijk dat het gebied tussen de twee wallen niet beplant is geweest. In dit project zal aanvullend onderzoek worden gedaan naar de ouderdom en functie van deze wallen.

Om de boswallen beter beleefbaar te maken zal het bestaande pad aan de oostkant van de wallen iets verlegd worden; ook wordt een stuk profiel van de wallen over een lengte van 50 meter hersteld en wordt daar de aanplant verwijderd. Hierdoor worden de wallen goed beleefbaar en ontstaat er een klein open gebied in het overwegend gesloten bos. En dat is ook nog gunstig voor flora en fauna.

Horsten

Landgoed De Wolfsberg wordt gekenmerkt door horsten (groepen) met exotische naaldbomen. Sommige horsten zijn op dit moment niet meer of nauwelijks herkenbaar. Er zullen langs het uit te zetten wandelpad twee nieuwe horsten worden gecreëerd om de herkenbaarheid van dit landgoedelemente te vergroten.

Toegangshek

Bij de toegang tot Landgoed De Hooge Hoenderberg (op het pad vanaf het grotje naar de Biesseltsebaan, naast/parallel aan de spoorlijn) staan nog twee hekpalen. Hieraan zal weer een hekwerk worden bevestigd om de overgang van het ene naar het andere landgoed duidelijk te maken. Hopelijk duiken er nog historische foto's en tekeningen op, zodat aangesloten kan worden bij het oorspronkelijke ontwerp van het hek.

Lanenbeheerplan

Landgoed De Wolfsberg staat bekend om zijn fraaie lanenpatronen. Het beheer van lanen is duur en niet eenvoudig, onder andere door de grote ingreep bij het verjongen van een

laan. Het is dus belangrijk om een goede toekomstvisie te ontwikkelen voor de lanen, waarbij bepaald wordt welke (historische) waarde de verschillende lanen vertegenwoordigen en hoe ze beheerd gaan worden. Er zijn grofweg drie beheerstrategieën. De eerste strategie bestaat uit het actief beheren van de laan, waarbij de laan na het verval weer opnieuw wordt ingeplant. Bij de tweede strategie (passief beheer) wordt de laan zo goed mogelijk verzorgd, zodat de laan zo lang mogelijk intact zal blijven, maar na verval niet weer zal worden ingeplant. De derde strategie bestaat uit het langzaam op laten nemen van de laan in het bos, waardoor het laankarakter uiteindelijk geheel vervalst. In dit project zullen alle lanen van het landgoed De Wolfsberg in beeld worden ge-

bracht, waarbij door bronnenonderzoek geprobeerd wordt te achterhalen wanneer een laan is aangelegd en welke historische rol de betreffende laan vervulde in het landgoed. Vervolgens wordt aan Staatsbosbeheer een voorstel gedaan voor een lanenbeheerplan. Bij de voorbereidingen is duidelijk geworden dat de laan van het landhuis naar de Koepel een bijzonder rol vervult. Daarom zal in het project aandacht worden besteed aan deze bijzondere laan.

Wandelroute

Tenslotte zal er een wandelroute langs de opgeknapte en andere historische elementen in het Groesbeeks bos worden uitgezet. De wandelaar krijgt daarmee een goed beeld van de geschiedenis van het bos. De route zal met veel achtergrondinformatie over de landgoederen gepubliceerd worden in een wandelgids. Ook zal er een folder verschijnen en komt de route op de website www.ketelwald.nl te staan. Naar verwachting kunnen we halverwege 2011 op pad om de cultuurhistorie van het Groesbeeks bos beter te leren kennen.

Nel van den Bergh

Bron: Stichting Probos, www.probos.nl

